

УДК 323:351

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.28.51>

ПАТРІОТИЗМ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДІ

Найда Інна,

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри права

Київського кооперативного інституту бізнесу і права
ORCID ID: 0000-0001-7296-7884

Статтю присвячено питанню патріотизму як складової частини системи державних цінностей серед молоді.

З'ясовано, що в періоди великих історичних потрясінь патріотичні почуття різко загострюються, тому виховання патріотизму в молодого покоління є одним із найважливіших завдань усієї системи освіти та виховання.

У статті розкрито такі прояви патріотизму як державної цінності серед молоді: любов до Батьківщини, повагу до історичного минулого, формування національної свідомості та любов до рідної мови.

Зазначено, що любов до Батьківщини має передбачати належність особи до конкретної держави, що визначає сукупність прав, свобод і обов'язків особистості та забезпечує їх правовий захист як у середині країни, так і за її межами.

Показано, що патріотизм – це соціально-історичне явище, яке в різні історичні епохи має конкретні прояви, адже кожна людина, а соціальна група і погляд, має власні специфічні інтереси, які й визначають розуміння цього поняття.

Описано, що патріотизм як соціально-психологічне почуття має широку гаму проявів: від гордості за досягнення Вітчизни, поваги до історичного минулого, дбайливого ставлення до народної пам'яті, збереження й опанування національних і культурних традицій до гіркоти переживань за невдачі та втрати рідної країни, страждань через її біди.

У статті зазначено, що історичне минуле допомагає молоді досягнути своє призначення у світі, оскільки допомагає дізнатися більше про своє походження. Інтерес до історичного минулого й історії своєї країни допомагає дізнатися цікаві факти про свою націю, її культуру, традиції, становлення та розвиток.

Ключові слова: патріотизм, молодь, державні цінності, історичне минуле, національна свідомість.

Naida Inna. Patriotism in the state values system of the youth

The article is devoted to the issue of patriotism as a component of the system of state values among young people.

It has been found that during periods of great historical upheavals, patriotic feelings are sharply sharpened, therefore the education of patriotism in the younger generation is one of the most important tasks of the entire system of education and upbringing.

The article reveals the following manifestations of patriotism as a state value among young people: love for the Motherland, respect for the historical past, the formation of national consciousness, and love for the native language.

It is noted that love for the Motherland should presuppose a person's belonging to a specific state, which determines the set of rights, freedoms and responsibilities of an individual and ensures their legal protection both inside the country and outside its borders.

It is shown that patriotism is a socio-historical phenomenon that has specific manifestations in different historical eras, because every person, and even more so a social group, has its own specific interests that determine the understanding of this concept.

It is described that patriotism as a socio-psychological feeling has a wide range of manifestations: from pride in the achievements of the Motherland, respect for the historical past, a careful attitude to national memory, the preservation and mastery of national and cultural traditions, to the bitterness of grief over the failures and loss of the native country, suffering because of her troubles.

The article states that the historical past helps young people understand their purpose in the world because it helps them learn more about their origins. Interest in the historical past and history of one's country helps to learn interesting facts about one's nation, its culture, traditions, formation and development.

Key words: patriotism, youth, state values, historical past, national consciousness.

Постановка проблеми. Проблема державних цінностей має досить складний і системний характер. Державні цінності – це переконання людей, соціальних груп, суспільства щодо цілей, до яких вони повинні прагнути. Серед таких цілей серед молоді важливе місце посідає патріотизм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні аспекти формування патріотизму як державної цінності серед молоді визначають І. Бех, М. Ярмаченко, В. Скуратівський, Г. Дашутін, М. Міхальченко, Р. Петронговський, Ю. Іванченко, В. Молодиченко, Н. Головатий та інші.

Незважаючи на значну кількість наукових публікацій з окресленої проблематики, патріотизм у системі державних цінностей молоді потребує висвітлення.

Мета статті полягає у вивченні сутності феномену патріотизму в системі державних цінностей молоді на сучасному етапі розвитку нашої країни.

У результаті проведеного аналізу праць відомих науковців можемо виділити декілька визначень патріотизму.

Уперше слово *патріотизм* з'явилося у період Французької революції 1789–1793 рр. Патріотами тоді називали себе борці за народну справу, захисники республіки, які вели боротьбу зі зрадниками Вітчизни. Універсальний словник-енциклопедія трактує це явище як позицію, яка поєднує відданість і любов до батьківщини, солідарність із власним народом і повагу до інших народів, пошану до їхніх суверенних прав [1].

Патріотизм – це соціально-історичне явище, яке в різні історичні епохи має конкретні прояви, адже кожна людина, а соціальна група і поготів, має власні специфічні інтереси, які й визначають розуміння цього поняття. Патріотизм полягає в поєднанні духовності, громадянськості та соціальної активності особистості (будь-якого іншого суб'єкта), яка усвідомлює свою нероздільність, нерозривність із Батьківщиною та значущість у діяльності, що відповідає її інтересам [2].

М. Ярмаченко розглядає патріотизм як суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людей до своєї країни, яке виявляється в діях і складному комплексі суспільних почуттів, що називають любов'ю до Батьківщини. Автор зазначає, що прояви патріотизму відображаються у свідомості людства й у змісті різних моральних вимог суспільства. У періоди великих історичних потрясінь патріотичні почуття різко загострюються. Тому «виховання патріотизму в молодого покоління – одне з найважливіших завдань усієї системи освіти і виховання» [3, с. 356].

В. Скуратівський характеризує патріотизм як любов до Батьківщини, відповідальність за її долю та готовність служити її інтересам, а в разі потреби самовіддано боронити здобутки свого народу; соціально-політичний і моральний принцип, що в загальній формі виражає названі вище почуття й емоційні стани. На думку автора, патріотизм як соціально-психологічне почуття має широку гаму проявів: від гордості за досягнення Вітчизни (у науці, економічній діяльності, спорті тощо), поваги до історичного минулого, дбайливого ставлення до народної пам'яті, збереження й опанування національних і культурних традицій до гіркоти переживань за невдачі та втрати рідної країни, страждань через її біди [4, с. 471–472].

У результаті проведеного аналізу визначень патріотизму можемо констатувати, що патріотизм – явище багатогранне, воно відображає основні людські цінності, як-от любов і повага.

Залежно від історичної ситуації, тенденцій суспільного розвитку та світоглядних позицій людини змінюється поняття та сутність патріотизму. Війна у країні згуртувала українців загалом і молодь зокрема. Молодь пробудила в собі патріотичні почуття, які допомагають кожному зрозуміти, що означає бути патріотом і громадянином своєї країни.

Можна погодитися з Г. Дашутіним і М. Міхальченком у тому, що «для України пошук нової системи ідеалів і орієнтирів є сьогодні складним, але важливим завданням. Без цього етапу пізнавального та світоглядного пошуку неможливо розробити програми економічних, політичних, освітніх та інших реформ, подолати системну кризу, яка розхитує суспільну будівлю» [5, с. 12].

У ст. 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

На думку Ф. Веніславського, зміст преамбули Основного закону України дає змогу виокремити такі базові конституційні цінності:

а) моральні (Конституція ухвалена з усвідомленням відповідальності перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім і майбутніми поколіннями);

б) загальносоціальні (Конституція ухвалена з піклуванням про зміцнення громадянської злагоди на землі України);

в) ідеї демократії (Конституція ухвалена від імені народу, є вираженням його суверенної волі; її ухвалено із прагненням розвивати та зміцнювати демократичну державу);

г) державно-правові й історичні (Конституцію ухвалено на основі багатовікової історії українського державотворення та на основі здійсненого українською нацією, усім українським народом права на самовизначення, з метою розвитку та зміцнення правової держави);

г) гуманістичні та цінності добробуту (Конституцію ухвалено з турботою про забезпечення прав і свобод людини, гідних умов її життя, із прагненням розвивати та зміцнювати соціальну державу) [6, с. 123].

У сучасному суспільстві цінності становлять основу культури, політики, права, що є свідченням побудови громадянського суспільства на засадах цінностей і принципів.

У сучасних наукових дослідженнях немає єдиної класифікації цінностей.

Одне із пріоритетних значень мають індивідуальні цінності людей (особистостей), бо тільки якась їх сума може становити собою цінності соціальні, цінності всього суспільства. Ієрархія індивідуальних (особистісних) цінностей є своєрідною сполучною ланкою між окремою людиною (індивідом) і суспільством, його культурою загалом. Інакше кажучи, є духовний світ самої людини та культура суспільства, які взаємопов'язані та взаємодіють за допомогою цінностей окремої людини [7, с. 70–71].

Поняття «цінність» тісно пов'язане з такими категоріями, як «потреба» й «інтерес». Під потребами розуміють стан особистості, що вимагає вступити у взаємини з навколишньою дійсністю для збереження свого функціонування, розвитку, існування, успішної життєдіяльності, самоствердження у світі. Потреби – це суть життя людини, її фундаментальна якість. Потреби характеризуються різноманітністю та багатством видів і груп. Так, є матеріальні потреби, які можна задовольнити швидко (хоч і виникають нові, пов'язані з ними) та під час практичної діяльності людини, залежно від історичної, суспільної, політичної, особистісної зумовленості. Духовні ідеали, прагнення, принципи, норми моралі належать до сфери дії інтересів. Для реалізації потреб та інтересів мають бути відповідні об'єкти – це предмети навколишньої дійсності, явища природи та життя, продукти діяльності та виробництва, матеріальні та духовні блага тощо. Особистість критично оцінює, аналізує та сприймає їх як позитивні чи негативні для себе, корисні чи ні, чи можуть вони задовольнити її інтереси або потреби чи ні. Якщо в них можуть бути реалізовані ці потреби або інтереси, вони стають значущими та ціннісними для людини [8].

У свідомості кожної людини особистісні цінності відображаються у формі соціальних, ціннісних орієнтацій, які образно називають «вісь свідомості», що забезпечує стійкість особистості. «Ціннісні орієнтації – найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда, усією сукупністю його переживань, і відмежовують значуще для цієї людини від незначущого, несуттєвого» [7, с. 72].

Людина завжди формується в соціальних умовах, а тому кризові явища впливають і на стан формування громадянина як патріота. Найбільш чутлива до таких змін молодь.

Можемо виділити такі прояви патріотизму як державної цінності серед молоді: любов до Батьківщини, повагу до історичного минулого, формування національної свідомості та любов до рідної мови.

Любов до Батьківщини. Образ Батьківщини починає складатися ще в дошкільному дитинстві, наповнюючись новим змістом під час її дорослішання.

Любов до Батьківщини виявляється в сердечній прив'язаності до свого краю та народу, у ширій участі в його щасті та недолі, у пожертвуванні себе. Саме від здатності молоді бути активною, дієздатною та творчою силою залежать перспективи розбудови державного процесу в Україні. Любов до Батьківщини не виключає справедливості та пошанування прав інших народів.

Здоровий патріотизм дає здорове національне життя та творить життєздатні державні органи. Проблема цінностей була актуальною в різні періоди розвитку суспільства і мала конкретні орієнтації.

Любов до Батьківщини має передбачати належність особи до конкретної держави, що визначає сукупність прав, свобод і обов'язків особистості та забезпечує їх правовий захист як у середині країни, так і за її межами. Вона також може проявлятися в повазі та любові до свого громадянства.

Повага до історичного минулого. У становленні людської особистості велику роль відіграє знання свого минулого та ставлення до нього.

Історичне минуле допомагає молоді досягнути своє призначення у світі, оскільки допомагає дізнатися більше про своє походження. Інтерес до історичного минулого й історії своєї країни допомагає дізнатися цікаві факти про свою націю, її культуру, традиції, становлення та розвиток.

П. Вербицька наголошує, що молоде покоління має «не лише отримувати знання про історичні події, але й бути готовим до конструктивного діалогу із представниками різних культур, носіями різної історичної пам'яті, виробити толерантне ставлення до них, повагу до їхніх поглядів і уподобань». До того ж історична пам'ять є основою для визначення особистістю власної ідентичності, сприйняття та поваги до вибору іншої людини, інтеграції та консолідації спільноти на основі загальнолюдських цінностей. Загальнонаціональна історична пам'ять у демократичному суспільстві має бути угодою між різними варіантами локальних моделей пам'яті, що належать різним соціальним групам і політичним силам, а суспільне порозуміння та примирення щодо суперечливих сторінок історичної пам'яті має бути завданням історичної освіти [9, с. 253–254].

Молоде покоління повинне свідомо ототожнювати себе з українською нацією, її тисячолітньою історією, культурою та мовою.

Формування національної свідомості. Однією із властивостей людської особистості є свідомість, яка являє собою усвідомлення людиною навколишнього середовища, самої себе та свого ставлення до нього.

Найважливішою громадянською рисою особистості є сформованість національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, готовності до праці в ім'я України, усвідомлення себе громадянином Української держави, суб'єктом історичного процесу відродження нації [10, с. 61].

Національна свідомість має велике значення для розвитку та становлення нації.

Формування національної самосвідомості тісно пов'язане з характером і національним менталітетом українців. На думку П. Щербаня, «національний характер українців формувався протягом віків. Вічне правдошукання, гостинність і щедрість, ласкавість і доброзичливість, піснєність і музичність, працьовитість і талановитість, ніжність і глибокий ліризм, волелюбство і душевне багатство – лише деякі типові якості відомого в цивілізованому світі українського національного характеру» [11, с. 8].

У житті молоді триває період переосмислення та зміни державних цінностей, у якому національна самоідентифікація вийшла на перший план. Це зумовлено сучасним станом речей у державі, після початку повномасштабної війни молодь розпочала період великого національного піднесення.

На думку В. Лісового, буття нації важливе не тільки, а часом і не стільки як наявність особливостей у культурі чи політичній історії, а як те, у чому самі люди вбачають свою особливість, свою відмінність від інших націй. Це самоусвідомлення має дуже важливий складник – ціннісні орієнтації та волю, тобто діяльне утвердження себе як колективної «особистості» [12, с. 872].

Любов до рідної мови. Мова кожного народу є його кодом. Формування національної самосвідомості передбачає освоєння молоддю своєї етнічної спільності, опанування державних цінностей і мови свого народу.

Законодавство України про мови складається з Конституції України, Декларації прав національностей України, Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», законів України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», «Про національні меншини в Україні», «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин» та інших законів України, а також міжнародних договорів, що регулюють питання використання мов, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Відповідно до ч. 1 ст. 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

З метою сприяння функціонуванню української мови як державної у сферах суспільного життя на всій території України діє Уповноважений із захисту державної мови.

Враховуючи нинішню ситуацію в Україні, постала загроза державній мові у формі лінгвоциду.

Лінгвоцид – свідоме, цілеспрямоване нищення мови як головної ознаки етносу – народності, нації. Він спрямований на ліквідацію цього народу як окремої культурно-історичної спільноти. Тому важливим є виховання національно свідомого громадянина України, формування й утвердження гуманістичного світогляду особистості, державних і загальнолюдських цінностей, які не можливі без знання та любові до рідної мови. Молодь має бути небайдужа до найменших обмежень чи зневаги до рідної мови.

На думку українського лінгвіста Ореста Ткаченка, в ієрархії чинників, які формують здатність національної спільноти протистояти мовно-культурній асиміляції з боку іншої держави, саме почуття національної солідарності є одним із визначальних [13].

Рідна мова – одна зі складових частин патріотичного виховання, оскільки є важливою сферою впливу на національну свідомість молоді, ідентифікаційним кодом нації.

Висновки. Патріотичне почуття молоді є емоційним аспектом національно-державницького світогляду і включає в себе почуття належності до своєї Держави, повагу до історії свого народу, до своєї культури, мови, любов до рідної природи, неприйняття всього антиукраїнського. Від молодого покоління залежить, якою буде Україна в майбутньому.

Проведені соціологічні дослідження показали, що патріотизм посідає провідне місце в системі державних цінностей серед молоді. Патріотизм як державна цінність може проявлятися в різних аспектах, як-от: мова, прапор, гімн, тризуб, любов до Батьківщини, повага до історичного минулого, формування національної свідомості та любові до рідної мови тощо.

Література:

1. Петронговський Р. Теорія і практика формування патріотизму старшокласників : дис. ... канд. пед. наук. Житомир, 2003. 220 с.
2. Іванченко Ю. Соціально-філософський зміст патріотизму. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1 (11). С. 154–162.
3. Педагогічний словник / за ред. М. Ярмаченка. Київ : Пед. думка, 2001. 514 с.
4. Філософський енциклопедичний словник / редкол. : В. Шинкарук (гол. ред.) та ін. Київ : Абрис, 2002. 746 с.
5. Дашутін Г., Михальченко М. Український експеримент на терезах гуманізму. Київ, 2001. 335 с.
6. Веніславський Ф. Конституційний лад та суспільний ідеал: до питання про базові цінності конституційного ладу України. *Право України*. 2010. № 2. С. 120–128.
7. Головатий Н. Соціологія молоді : Курс лекцій. Київ : МАУП, 1999. 224 с.
8. Молодиченко В. Модернізація цінностей в українському суспільстві засобами освіти : філософський аналіз. Київ : Знання України, 2010. С. 275–276.
9. Вербицька П. Проблеми історичної пам'яті у проєкції на завдання сучасної історичної освіти *Вісник Національного Університету «Львівська політехніка». Держава та армія*. 2012. № 724. С. 251–254.
10. Щербань П. Національне виховання в сім'ї. Київ, 2000. 260 с.
11. Щербань П. Формування національної самосвідомості в сім'ї. Київ : Знання України, 2002. 94 с.
12. Націоналізм: Антологія / упоряд. : О. Проценко, В. Лісовий. Київ : Смолоскип, 2000. 872 с.
13. Ткаченко О. Українська мова і мовне життя світу. Київ : Спалах, 2004. 272 с.